

СТАНОВИЩЕ

на дисертационния труд на **ас. Катя Иванова Стефанова**,
на тема: **„Проучвания върху патобиохимични механизми, свързващи хомеостазата
на желязото с показатели за възпалителни и автоимунни нарушения при
ревматоиден артрит ”**

представен за присъждане на научно-образователна степен “доктор”,
по Научна специалност „Мединска биохимия“
Професионално направление 4.3. „Биологически науки“
Област на висше образование 4. „Природни науки, математика и информатика

изготвена от проф. Татяна Иванова Влайкова, д.б.
Катедра Химия и Биохимия, Медицински факултет,
Тракийски Университет, Стара Загора,
тел: 0888 002438, e-mail: tvlaykov@mf.uni-sz.bg

1. Биографични данни за кандидата

Висшето си образование, ас. Катя Иванова Стефанова, получава в Биологическия факултет на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ през 2001 година, като придобива степен „Магистър“ по „Молекулярна биология и растителни биотехнологии“. През последните две години на своето образование, Катя Стефанова се обучава и продибива втора специалност „Учител по биология“, което и помага при нейното последващо професионално развитие. През 2010 г. Катя Стефанова след успешно положен държавен изпит, придобива специалност „Биохимия“ в системата на СДО към МНЗ.

След дипломирането си, първоначално, Катя Стефанова работи в Растителен център, Пловдив като Оператор тъканно размножаване (in vitro) на растения.

От 2005 година, след успешен конкурсен изпит Катя работи като асистент в Катедра „Химия и биохимия. (сега Катедра „Биохимия“) на МУ-Пловдив. През тези години тя участва в организирането и провеждането на лабораторни упражнения със студенти по медицина, дентална медицина и фармация, в изпитни сесии, участва в научно-изследователска дейност на катедрата. В момента, Катя Стефанова е отговорник за учебната дейност в катедрата.

Владее английски език на високо ниво и използва успешно редица софтуерни продукти, включително професионални статистически програми.

2. Оценка на дисертационния труд

Актуалност на дисертационния труд

Дисертационният труд си поставя за цел да се потвърди информативността на възприетите параметри за оценка на желязната хомеостаза и да се анализира възможната им взаимовръзка с показатели за оценка на възпалителния процес, автоимунните, окислителни и костни нарушения при ревматоиден артрит и да изясни значението им като биомаркери за развитие и прогресия на това автоимунно заболяване. Темата на дисертацията е безспорно актуална, като резултатите от нея могат да допринесат за изясняване на фундаментални въпроси в патогенезата на ревматоидния артрит, но едновременно с това биха могли да имат и приложен характер за клиничната практика.

Ревматоидният артрит (РА) е автоимунно заболяване, чиято честота сред възрастното население в света, а и в България, е около 1%. Определя се като възпалително ставно заболяване, има хронично рецидивиращо и прогресиращо протичане и често води до намалена трудоспособност и инвалидизация. Въпреки, че РА

като цяло има сравнително изяснена патогенеза и ясни диагностични критерии, някои механизми ангажирани в развитието на съпътстващите системни прояви на болестта, като анемията, предстоят да бъдат уточнени. Такива все още неизяснени напълно са взаимовръзките между някои разтворими рецептори на лиганди, въввлечени в остеокластната диференциация, в окислителния стрес и в желязната хомеостаза. В литературата има твърде противоречиви данни за промените в серумните нива на избраните за проучване разтворими рецептори и патобиохимичното им значение при РА. Няма и убедителни доказателства за тяхната роля като потенциална биомаркери с диагностично или прогностично значение.

Ето защо смятам, че изследванията и анализите, проведени от Катя Стефанова при разработването на нейната дисертационна работа за определяне на серумните нива и взаимовръзките на показатели на желязна хомеостаза (*хемоглобин, еритроцити, серумен феритин и желязо, sTfR, прохепсидин общ и ненаситен желязосвързващ капацитет [TIBC и UIBC]*), възпалителна активност и окислителен стрес (*CRP, IL-6, CУЕ, sRAGE и лактоферин*), костни и автоимунни нарушения (*sRANKL, OPG, RF, анти-CCP антитела, DAS28*) при болни с РА и здрави контроли, предоставят нови знания за патобиохимичните механизми на дефицита на желязо при ревматоидния артрит и разширяват възможностите за ранно установяване и проследяване на някои системни усложнения при заболяването.

Дисертационният труд е разработен изцяло в катедрата по Биохимия, МУ-Пловдив под ръководството на Проф. Ана Манева и проф. д-р Анастас Баталов в колаборация с колеги от Катедрата по Пропедевтика на вътрешните болести, МФ, МУ-Пловдив с финансовата подкрепа на Вътреуниверситетски проект НО-11/2013 на Медицински университет – Пловдив.

Оценка на литературния обзор

Литературният обзор на дисертационния труд на Катя Стефанова (49 стр.) е обстоен, задълбочен и изчерпателен. В него конкретно, точно и ясно са представени биохимичната и физиологична роля на желязото, метаболизма на желязото в организма, протеините, участващи в неговата абсорбция, транспорт, складиране, механизмите и факторите на контрол, взаимовръзките между метаболизма на желязото и процесите на възпаление и окислителен стрес. Други проблеми, задълбочено разгледани в литературния обзор са тези, отнасящи се за взаимовръзката между възпалението и окислителния стрес: ролята на IL-6 и лактоферина, формирането на AGEs (късните продукти на напреднало гликиране), вътреклетъчните сигнални пътища и ефектите от активирането на техните рецептори (RAGE).

И всички тези фундаментални процеси и механизми на регулация умело и с разбиране са представени в светлината на патогенезата, особеностите и клиничните прояви и системни усложнения при ревматоиден артрит.

Като допълнителна глава в литературния обзор, ас Стефанова разглежда желязната обмяна и проявите и механизмите на възпалителните процеси при диабет тип 2. Този допълнителен раздел се включва във връзка споставената от нея задача да бъдат сравнени и да се потърсят характерни различия при двете заболявания, при които, въпреки различията в етиологията и клиничната картина, се установява анемия и възпалителен процес.

Литературният обзор е написан компетентно, онагледен е подходящо с 4 самостоятелно изготвени фигури и показва задълбочените знания на докторанта по проблемите, разработвани в дисертационния труд.

Литературният обзор завършва с обобщение на неизяснените въпроси, свързани с метаболизма на желязото при РА. Тези противоречиви становища и резултати са

солидна основа за изграждането на работната хипотеза и за извеждането на целта и задачите на дисертационния труд

Целта и задачите на дисертационния труд са конкретни и добре дефинирани. Прави много добро впечатление логичната последователност и цялостта в разработването на дисертационния труд.

Материали и методи

Разделът „*Материали и методи*“ е написан на 10 страници и включва данни за изследваните пациенти и контролни индивиди, както и подробно описание на прилагания ELISA метод за определяне на по-голямата част от анализирани серумни параметри.

В проучването са обхванати 114 болни с РА, които са подходящо подбрани и много добре охарактеризирани по отношение на техните демографски и клинични параметри и прилагана терапия. Големината на групата на пациентите с РА е достатъчна за провеждане на статистическите анализи и за получаване на репрезентативни резултати от тях. *Смятам, че по-задълбочено биха могли да бъдат представени контролната група и особено групата на пациентите с диабет.*

За реализиране задачите в дисертацията са приложени адекватни методи с висока надеждност и възпроизводимост. Основният метод прилаган за определяне на проучваните серумни маркери е ELISA метода, като са използвани комерсиални китове. Стандартните серумни и кръвни показатели на желязната хомеостаза (серумно желязо, желязосвързващ капацитет, хемоглобин, еритроцити и фибриноген) са измервани с автоматични биохимичен и хематологичен анализатор в клиничната лаборатория на МУ.

Удовлетворена съм от въведения в крайния вариант на дисертацията раздел, описващ ултрасонографски методи и оценките, които са дават с тях. Прилаганите статистически методи са напълно адекватни и са съобразени с типа на разпределение на количествените показатели.

Оценка на резултатите и дискусията

Ас. Катя Стефанова представя в логична последователност много сериозен обем от резултати, много добре онагледени с 11 фигури и 18 таблици.

Получените и представени резултати убедително доказват по-високи серумни нива на разтворимите рецептори sTfR, sRAGE и OPG, на разтворимата серумна форма на RANKL (sRANKL), на про-хормона прохепсидин и на про-възпалителния цитокин IL-6, както и по-ниски концентрации на серумното желязо при пациентите с РА в сравнение със здравите контролни индивиди. Други съществени резултати, **водещи до оригинални приноси с научно-теоретичен характер** са установените многобройни корелационни зависимости на разтворимите рецептори с показатели на желязната хомеостаза, с показатели на възпалителния процес, окислителен стрес, костна деструкция и клинични и ултрасонографски параметри на болестта.

Получените разлики на изследваните показатели между пациенти и контролни индивиди, както и корелационни взаимовръзки дават основание на докторантката да направи заключението, че при РА се среща едновременно наличие на желязен дефицит, възпалителен процес и костна деструкция.

Получените по-високи нива на sTfR, sRAGE, sRANKL и OPG при пациентите с комбинирана анемия ACD+IDA (sTfR-F индекс>1.5), в сравнение с тези само с анемия на хроничното възпаление (ACD), определят sRAGE, sRANKL и OPG като серумни показатели, които свързват окислителния стрес и костната деструкция с анемията на възпалителния процес при ревматоиден артрит.

Сравнителният анализ на показателите за желязния метаболизъм при пациенти с РА и диабет показва незначителни разлики в нивата на sTfR и sRAGE. Единствено само

неспецифичният фактор на имунитета с антиоксидантна активност, Lf показва значимо повишени нива при пациентите с диабет спрямо тези с РА, което докторантката обяснява с вероятно изчерпване на адаптивните възможности за биосинтеза на лактоферин при РА.

Големият брой резултати са обсъдени задълбочено и компетентно в светлината на литературните данни. Дискусията е стегната, последователна и задълбочена и представя способностите на докторанта критично да анализира и обобщава личните резултати и литературните данни.

Оценка на изводите и приносите

Въз основа на резултатите, Катя Стефанова извежда 7 изводи, които са формулирани добре и обобщават най-съществените наблюдения.

От резултатите на докторантурата са изведени **4 приноса с научно-теоретичен характер и един с научно-приложен характер**. Приемам приносите в представената форма, *но би било удачно да се разграничат оригиналните от потвърдителните приноси*.

Приемам начина, по който е оформен *авторефератът*, който отговаря напълно на съдържанието на дисертационната работа и отразява точно резултатите и фактите в нея.

3. Оценка на публикационната активност

Резултатите от дисертацията са публикувани в 4 научни труда, като един от тях са в списания с ИФ (ИФ= 0.321, Scimago Q2), други 2 в списание реферирано в Scopus (Scimago Q3), и четвъртата в списание, реферирано във вторични международни бази данни (Trakia Journal Science). Част от резултатите от дисертационния труд са представени като научни съобщения в научни форуми в България.

Личният принос на Катя Стефанова се отразява от факта, че тя е първи автор на **всички публикувани** статии и на две от научните съобщения. Публикуваните резултати са привлекли вече интереса на международната научна общност, което се доказва с установените 3 цитирания в списания, реферирани в международни бази данни.

4. Критични бележки

Нямам критични забележки към темата, идеята, организацията, методологията и получените резултати, изводи и приноси. Бих препоръчала на Катя да избягва използването на някои чуждици като индикира (стр. 24) или промотира (стр. 26,36).

Имам още една препоръка, с която Катя би могла да се съобрази при представяне на все още непубликуваните резултати от дисертационния труд. Бих препоръчала да бъдат проведени допълнителни статистически анализи (анализа на ROC кривите). С тези анализи могат да бъдат определени граничните стойности на серумните нива на разтворимите рецептори за отграничаване с достатъчна чувствителност и специфичност на болестното състояние и/или тежестта на болестта.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Представеният за рецензиране дисертационният труд **„Проучвания върху патобиохимични механизми, свързващи хомеостазата на желязото с показатели за възпалителни и автоимунни нарушения при ревматоиден артрит”** представлява задълбочено проучване на актуален проблем свързан с патобиохимичните механизми на дефицита на желязо при ревматоидния артрит. Работата съдържа множество оригинални резултати, доказващи едновременно наличие на железен дефицит, възпалителен процес и костна деструкция при РА. Резултатите са задълбочено обсъдени и са формулирани няколко основни изводи и приноси с научно-теоретичен характер и научно-приложен характер. Дисертационният труд притежава всички качества на научен труд с висока научна стойност и отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и на критериите на МУ-Пловдив.

Дисертационният труд и публикуваните научни статии очертават ас. Катя Иванова Стефанова като млад изследовател, със самостоятелно мислене, солидни теоретични познания и експериментален опит.

Въз основа на достойствата на дисертационен труд и на представените наукометричните показатели, убедено давам своята **положителна оценка** и гласувам с „**ДА**“ за присъждане на ас. Катя Иванова Стефанова научната и образователна степен „Доктор“ по научна специалност „Медицинска биохимия“ Професионално направление 4.3. „Биологически науки“ Област на висше образование 4. „Природни науки, математика и информатика

15.06.2020.

Рецензент.....

/проф. Татяна Влайкова, дб/

